

ARCHEOLOGISCHE METAALDETECTIEVONDSTEN IN VLAANDEREN ACHTERGROND, ONTSLUITING EN DE EERSTE WERELDOORLOG

Pieterjan DECKERS

Coördinator MEDEA - Department of History, Archaeology, Art, Philosophy and Ethics (HARP) - Vrije Universiteit Brussel/Aarhus University

- Archeologische metaaldetectie is sinds decennia een populaire hobby in Vlaanderen en is sinds kort ook wettelijk toegelaten. De vaak rijke privé-collecties met talloze vondsten vormen een amper aangeboorde bron van informatie. Verplicht gemelde vondsten zijn toegankelijk via het agentschap Onroerend Erfgoed, en ook via sociale media en andere internetkanalen zijn veel vondsten terug te vinden. Het online platform MEDEA (vondsten.be) bouwt aan een derde kanaal waarbij kwalitatieve vondstinformatie op een systematische en duurzame wijze publiek wordt ontsloten. Dat biedt groot potentieel voor verder onderzoek en erfgoedwerking, ook waar het betreft vondsten uit de Eerste Wereldoorlog, niettegenstaande de bijzondere problematiek daarvan.
- Depuis des décennies, la détection de métaux à but archéologique constitue un passe-temps populaire en Flandre et a récemment été légalement autorisée. Les collections privées, souvent riches d'innombrables découvertes, constituent une source d'information peu exploitée. Les trouvailles qui doivent obligatoirement être signalées sont accessibles via l'Agence "Onroerend Erfgoed" (agence flamande du patrimoine immobilier) et de nombreuses découvertes sont également identifiables via les médias sociaux et d'autres canaux Internet. La plateforme en ligne MEDEA (vondsten.be) met en place un troisième canal par lequel des informations qualitatives relatives aux découvertes sont rendues publiques de manière systématique et durable. Ceci offre un grand potentiel pour la recherche future et les travaux sur le patrimoine, y compris dans le cas de découvertes liées à la Première Guerre mondiale, malgré certains problèmes spécifiques.

Archeologische detectievondsten zijn in Vlaanderen een belangrijke, lang onderbestudeerde bron van informatie. In dit artikel wordt kort een overzicht geboden van de historiek en de achtergrond van deze hobby, alvorens de documentatie van de vondsten van naderbij te bekijken, met specifiek aandacht voor het nieuwe registratieplatform MEDEA (www.vondsten.be). Tot slot wordt de specificiteit van vondsten uit de Eerste Wereldoorlog belicht.

Achtergrond en context van hobbydetectie

Het gebruik van een metaaldetector om archeologische voorwerpen op te sporen, gaat in Vlaanderen al als vrijetijdsbesteding minstens terug tot de vroege jaren '70. De hobby is niet onomstreden en werd met het Archeologiedecreet van 1993 ook *de facto* verboden in Vlaanderen. Niettemin raakte ze binnen archeologische kringen steeds meer aanvaard. Deze ontwikkeling culmineerde in het nieuwe Onroerenderfgoeddecreet¹, waarmee sinds april 2016 metaaldetectieliefhebbers vrijelijk aan de slag kunnen, na het bekomen van een erkenning bij het agentschap Onroerend Erfgoed en op voorwaarde dat ze bepaalde wettelijke en deontologische regels volgen.

Vandaag zijn er in Vlaanderen een tweeduizendtal erkende detectorgebruikers. Er bestaat weinig twijfel over de positieve bijdrage die hun activiteiten kunnen

leveren aan onze kennis van het verleden en aan het beheer van ons erfgoed. In die zin sluit de Vlaamse visie – zowel qua wetgeving als qua professionele attitude ten aanzien van hobbydetectie – aan bij de tolerante, op samenwerking gerichte benadering die ook andere Noordwest-Europese landen als Groot-Brittannië, Nederland, Denemarken en verschillende Duitse deelstaten karakteriseert.

Daartegenover staat dat in het zuidelijke deel van ons land, net als in veel andere Europese landen, niet-professionele metaaldetectie gezien wordt als een onaanvaardbare aantasting van het archeologisch bodembestand. De activiteit is er met andere woorden wettelijk verboden en mede omdat de herkomst van detectievondsten als onzeker wordt beschouwd, is het voor wetenschappers ook onethisch om onderzoek te doen naar dergelijk materiaal (bijv. Lacroere 2016). De impact van amateurdetectie en de wenselijkheid van een tolerant dan wel restrictief beleid daarrond, is met andere woorden stof voor scherpe discussies in de wetenschappelijke wereld. De eigenheid van het archeologisch bestand, het landschap en de historiek van wetgeving en publieksparticipatie doen de balans minstens in Noordwest-Europa toch overslaan naar een positieve bijdrage, uiteraard op voorwaarde dat vondstinformatie ook gedocumenteerd en gedeeld wordt (Deckers et al. 2018).

De documentatie van detectievondsten

Metaaldetectievondsten worden vandaag op drie manieren gedocumenteerd in Vlaanderen.

De Centrale Archeologische Inventaris van Onroerend Erfgoed

De huidige wetgeving stelt dat elke metaaldetectievondst 'onverwijld' moet gemeld worden aan Onroerend Erfgoed door de vinder. Deze melding verloopt via een online applicatie². Deze gemelde vondsten worden uiteindelijk opgenomen in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI). Dit is in de eerste plaats een instrument gericht op het evalueren van archeologische locaties wanneer zich daar bodemingrepen aankondigen.

Voor veel onderzoekers is de CAI dan ook een belangrijk hulpmiddel maar deze databank heeft ook zijn beperkingen. Vanuit haar rol als beheersinstrument is vooral de precieze locatie van de vondst van belang maar volstaat daarnaast een beknopte karakterisering en datering van de vondst(en). Het opnemen van deze locatie en de combinatie van informatie uit heel wat bronnen, maakt dat de informatie in de CAI ook een zekere gevoeligheid bezit, bijvoorbeeld in het licht van eventuele plundering van archeologische sites. Om die reden is de toegang tot de data beperkt tot diegenen die er beroepsmatig gebruik van dienen te maken. Tot slot is de reikwijdte van de CAI beperkt door het wettelijke kader van de vondstmeldingsplicht. Terwijl er met name sinds ca. 2005 occasioneel detectievondsten gemeld werden, ligt het zwaartepunt hier dus op de nieuwe vondsten, gedaan sinds april 2016 door erkende detectoristen.

Ontsluitingsinitiatieven vanuit de detectiegemeenschap

Een tweede toegang tot detectievondstgegevens bestaat uit de diverse online fora, webpagina's en sociale media-groepen die ontstaan zijn vanuit de detectiegemeenschap. Naast heel wat persoonlijke vondstgalerijen³, is er ondermeer ook de website en Facebookgroep Metaaldetectie Vlaanderen⁴ en het al vele jaren actieve forum Detectorvrienden Vlaanderen (DVVL)⁵. Deze online initiatieven worden aangedreven door het collectieve enthousiasme van soms honderden detectoristen. Ze zijn echter meer dan een louter sociale aangelegenheid: ook hier is heel wat vondstinformatie te vinden in de vorm van foto's en vaak vrij gedetailleerde vondstdeterminaties en -dateringen.

Er zijn anderzijds ook nadelen verbonden aan deze online bronnen. De informatie wordt niet altijd op een systematische manier ontsloten en determinaties (hoewel vaak correct, want berustend op de ruime

expertise van echte 'amateur-specialisten') zijn in veel gevallen niet op hun juistheid te controleren aan de hand van bronvermeldingen. Precieze vondstlocaties ontbreken ook bijna altijd omdat de melder zijn vruchtbare zoeklocatie niet wil prijsgeven. Bovendien is er ook hier een potentieel toegankelijkheidsprobleem omdat veel groepen enkel (alle) informatie delen met wie lid wordt (dat is ook het geval in de bovengenoemde voorbeelden, al kan je lidmaatschap relatief eenvoudig verkrijgen). De beschikbare informatie is daarnaast niet altijd even eenvoudig te doorzoeken. Naast deze obstakels voor een onmiddellijk gebruik in het onderzoek is er ook een minder zichtbaar probleem met deze datasets, namelijk dat de op deze websites verzamelde informatie gewoonlijk weinig duurzaam is op langere termijn. Er is geen garantie dat de gegevens in de toekomst online beschikbaar zullen blijven of dat ze toegankelijk blijven via hetzelfde toegangsadres.

MEDEA – vondsten.be

MEDEA vormt een derde documentatiekanaal voor archeologische metaaldetectievondsten. MEDEA werd geïnitieerd vanuit de Vrije Universiteit Brussel, als samenwerking tussen de Vakgroep Kunstwetenschappen en Archeologie (PI prof. dr. Dries Tys), de onderzoeksgroep imec-SMIT (Studies in Media, Innovation and Technology) en het expertisecentrum voor digitaal erfgoed PACKED vzw, met projectfinanciering vanuit de VUB (2014-2017). Vanaf 2019 wordt MEDEA beheerd door Histories, de nieuwe koepelorganisatie voor publieksparticipatie en erfgoed in Vlaanderen, in samenwerking met een brede groep partners uit de Vlaamse erfgoedsector.

Het centrale doel van dit project was het lanceren van vondsten.be, een online platform voor de ontsluiting van detectievondsten uit Vlaanderen. Dit platform heeft als doel informatie over archeologische detectievondsten op duurzame wijze publiek toegankelijk te maken en komt tegemoet aan veel van de hierboven genoemde beperkingen van andere bronnen. Vinders kunnen zelf uitgebreide beschrijvende informatie toevoegen over hun vondsten, inclusief kwalitatieve foto's; die informatie kan vervolgens verrijkt worden door vondstexperts – al dan niet professioneel. Elke vondst heeft een eigen vondstfiche met een persistente URL dat verwijst naar het unieke vondstnummer. Exacte vondstlocaties worden geregistreerd maar kunnen enkel geraadpleegd worden door geregistreeerde onderzoekers. Persoonsgegevens worden afgeschermd maar via een berichtenformulier kunnen geïnteresseerden wel vrijblijvend in contact treden met de eigenaar / bewaarder van een vondst.

MEDEA berust voor de invoer van vondsten op de vinders zelf maar er worden ook initiatieven

ondernomen om belangwekkende datasets en collecties te ontsluiten. Erfgoedorganisaties en personen die zelf zo'n dataset beheren of uitbouwen in het kader van hun erfgoed- of onderzoeksactiviteiten, kunnen die via de 'collectie'-module van MEDEA beheren en ontsluiten. In de afzienbare toekomst wordt ook gewerkt aan een betere integratie met de meldingsmodule van Onroerend Erfgoed, zodat het gemakkelijker wordt om ook nieuwe vondsten te ontsluiten. Zo zullen gaandeweg niet enkel recente vondsten maar ook de talrijke en omvangrijke oudere collecties ontsloten worden.

Haar inspiratie vond MEDEA bij het Engelse Portable Antiquities Scheme, dat sinds haar lancering in 1997 een online, publiek toegankelijke databank aanlegde van haast 1,4 miljoen vondsten⁶. De kennisimpact van het Portable Antiquities Scheme valt niet te onderschatten en naast Vlaanderen volgen ook Nederland (Portable Antiquities Netherlands), Denemarken (DiMe) en Finland (SuALT) nu dat voorbeeld. MEDEA is dan ook lid van een internationale overleggroep, de European Public Finds Recording Group. Daarin wordt naast het delen van goede praktijken ook gestreefd naar het gezamenlijk doorzoekbaar maken van detectiegegevens. Dat zou een onderzoeksmiddel zijn met een enorme meerwaarde voor wetenschappers en alle andere geïnteresseerden. Dit is binnen het opzet van MEDEA mogelijk omdat de achterliggende databank, een implementatie van het CIDOC-CRM-model in een innovatief graph-formaat, via een API toegankelijk kan gemaakt worden voor hergebruik door derden.

Metaaldetectie en de Eerste Wereldoorlog

De gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog hebben voor veel mensen een bijzondere aantrekkingskracht en dat is zeker niet in het minst het geval voor metaaldetectisten. Vele liefhebbers hebben als primaire interesse het verzamelen van militaria. Voor een deel vindt de detectiehoobby in West-Vlaanderen zelfs haar oorsprong in het zoeken naar WOI-restanten en het ruimen van explosieven. Die soms haast professioneel georganiseerde amateuractiviteit had een sterk positieve bijdrage tot de zichtbaarheid van het WOI-erfgoed. In diverse musea, waaronder In Flanders Fields, zijn detectievondsten te zien. Anderzijds ontstonden in de jaren 2000 ook conflicten met de wetenschappelijke doeleinden en wettelijke bepalingen van de reguliere archeologie, door de groei van de archeologische subdiscipline van de *battlefield archaeology* en een aantal grote bouwprojecten (en dus archeologische opgravingen) in de Westhoek (Van Hollebeeke et al. 2014; Thomas & Deckers in voorbereiding).

Ondanks die grote interesse stelt de documentatie van detectievondsten uit de Eerste Wereldoorlog ons

voor bijzondere uitdagingen, die ervoor zorgen dat er vandaag relatief weinig systematische aandacht voor is. Een eerste set problemen doet zich voor op wettelijk, ethisch en veiligheidsvlak, aangezien er bij metaaldetectie op WOI-slagvelden een aanzienlijke kans is op het aantreffen van explosieven en menselijke resten. In het eerste geval worden dergelijke vondsten in Vlaanderen vernietigd door de ontminningsdienst DOVO (Dienst voor Opruiming en Vernietiging van Ontploffingstuigen); vondsten die horen bij lichaamsresten worden gewoonlijk gerecupereerd, onderzocht in het licht van eventuele identificatie en uiteindelijk overgedragen voor herbegraving of teruggave aan de familie (Ervynck 2018; K. Quintelier pers. comm.).

Een tweede problematisch punt is er een dat historische archeologie in het algemeen treft: kunnen vaak bescheiden materiële resten nog iets bijbrengen over een historische situatie die uitstekend via allerlei andere bronnen gedocumenteerd is? Het antwoord is duidelijk positief wanneer het gaat over een goedbewaarde context (bijvoorbeeld een loopgraaf of de afvalkuilen van een veldhospitaal), grondig en volgens de regels van de kunst opgegraven. Metaaldetectie heeft zich ook al bijzonder nuttig getoond bij het onderzoeken van vroegere, 18^e en 19^e-eeuwse slagvelden. Zeker in de Westhoek maakt de densiteit van WOI-resten het echter een stuk moeilijker om detectievondsten op een nuttige manier te exploiteren:

Niettegenstaande deze problematiek kan vondstmateriaal uit WOI op meerdere vlakken waardevol zijn, zowel vanuit wetenschappelijk als vanuit beheersmatig oogpunt (bijvoorbeeld identificatie van bijzondere sites of van toegenomen impact van landbouwactiviteit). WOI-resten kunnen ook een grote erfgoedkundige betekenis krijgen, als heel concrete getuigen van het verleden die een ruim publiek kunnen aanspreken.

Dit is een van de redenen waarom MEDEA openstaat voor vondsten uit WOI en de recente geschiedenis in bredere zin. Het onderliggend principe is dat MEDEA als collaboratief participatieproject en als hulpmiddel voor collectiebeheer de gebruikers zelf laat beslissen welke vondsten zij wensen te registreren. Het aantal geregistreerde vondsten uit deze periode is momenteel (oktober 2018) met ca. 2% weliswaar erg bescheiden maar in de toekomst wordt uitgekeken naar gerichte initiatieven om dit erfgoed verder te ontsluiten voor onderzoekers en het brede publiek.

Conclusie

Archeologische metaaldetectie kent als hobby in Vlaanderen een decennia-lange geschiedenis en meer dan ooit is er een grote en erg actieve gemeenschap mee bezig. De 'metal component' van materiële cultuur

uit het verleden die deze liefhebbers in hun collecties bijeenbrengen heeft, naast een uitgesproken potentieel om het brede publiek heel direct aan te spreken, ook een groot belang voor wetenschappelijke kennis en erfgoedbeheer. Dit is niet anders voor vondsten uit de Eerste Wereldoorlog. MEDEA (vondsten.be) is een online platform dat toelaat om dergelijke vondsten te registreren, afkomstig uit individuele detectiecollecties of uit ruimere inventarisatieprojecten. Het platform zet toegankelijkheid en kwaliteit van de gegevens centraal, opereert binnen een internationaal kader en wordt in de toekomst hopelijk hét instrument voor de ontsluiting van detectievondsten in Vlaanderen.

Pieterjan Deckers

Coördinator MEDEA
Department of History, Archaeology, Art,
Philosophy and Ethics (HARP)
Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2 gebouw C
1050 Brussel
pdeckers@vub.ac.be (persoonlijk)

Contactgegevens MEDEA
info@vondsten.be
<http://www.vondsten.be>
info via: blog.vondsten.be
Facebookgroep: www.facebook.com/MEDEAvondsten

Oktober 2018

Referenties

Dit artikel berust in de eerste plaats op de volgende publicaties die de achtergrond, ontwikkeling en werking van MEDEA en het online platform *vondsten.be* verduidelijken:

Deckers, Pieterjan. Archaeological Metal Detecting by Amateurs in Flanders: Legislation, Policy and Practice of a Hobby." In Campbell, Stuart; White, Liz; Thomas, S. *Competing Values in Archaeological Heritage*. Springer International Publishing, 2019. 103-123. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-94102-8_8> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Deckers, Pieterjan; Bleumers, Lizzy. Digitaal Erfgoed van Bodem tot Cloud. De Ontwikkeling van MEDEA als Crowdsourcing Registratieplatform voor Metaaldetectievondsten in Vlaanderen. *Bladwijzer. Wegwijs Met Heemkunde Vlaanderen*, 2016, nr. 18, p. 14-21.

Deckers, Pieterjan; Bleumers, Lizzy; Ruelens, Sanne; Lemmens, Bert; Vanderperren, Nastasia; Marchal, Clémence; Pierson, Jo; Tys, Dries. MEDEA: Crowd-Sourcing the Recording of Metal-Detected Artefacts in Flanders (Belgium). *Open Archaeology* 2016, vol. 2, nr. 1, p. 264-277. <<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0019>> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Deckers, Pieterjan; Dobat, Andres; Ferguson, Natasha; Heeren, Stijn; Lewis, Michael; Thomas Suzie. The Complexities of Metal Detecting Policy and Practice: A Response to Samuel Hardy, 'Quantitative Analysis of Open-Source Data on Metal Detecting for Cultural Property' (Cogent Social Sciences 3, 2017). *Open Archaeology* 2018, vol. 4, nr. 1 (2018), p. 322- 333. <<https://doi.org/10.1515/opar-2018-0019>> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Ervynck, Anton. *Omggaan met Menselijke Resten bij Archeologisch Onderzoek in Vlaanderen - Versie 1*. Afwegingskaders Agentschap Onroerend Erfgoed vol. 7. Onroerend Erfgoed, 2018. <<http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/AKOE/7/AKOE007-001.pdf>> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Lecroere, Thomas. 'There Is None So Blind as Those Who Won't See': Metal Detecting and Archaeology in France. *Open Archaeology* 2016, vol. 2, nr. 1, p. 182-193. <<https://doi.org/10.1515/opar-2016-0014>> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Thomas, Suzie; Deckers, Pieterjan. Under Flanders Fields: Hobbyist Encounters with the Material Heritage of the First World War in Western Belgium. In voorbereiding.

Van Hollebeeke, Yannick; Stichelbaut, Birger; Bourgeois, Jean. From Landscape of War to Archaeological Report: Ten Years of Professional World War I Archaeology in Flanders (Belgium). *European Journal of Archaeology* 2014, vol. 17, nr. 4, p. 702-719. <<https://doi.org/10.1179/1461957114Y.0000000065>> (geraadpleegd op 1 december 2018).

Noten

1. Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed (Onroerenderfgoeddecreet). *Belgisch Staatsblad*, 17 oktober 2013, p. 74104.
2. Metaaldetectievondsten. Onroerend Erfgoed. Vlaamse overheid. [online] <<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/metaaldetectievondstmeldingen>>. Hier is ook alle informatie over wettelijke aspecten verbonden aan hobbydetectie terug te vinden.

3. Bijv. Hobby-Archeologie en metaaldetectie. [online] <<https://hobbyarcheologie.weebly.com>> (geraadpleegd op 1 december 2018)
4. Metaaldetectie Vlaanderen - Metal Detection Flanders - Détection de métaux Flandre. [online] <<http://www.metaaldetectie-vlaanderen.be>> (geraadpleegd op 1 december 2018); Metaaldetectie Vlaanderen. [online] <<https://www.facebook.com/groups/1686928674959854/>> (geraadpleegd op 1 december 2018)
5. Detectorvrienden Vlaanderen. [online] <<http://detectorvrienden-vlaanderen.be>> (geraadpleegd op 1 december 2018)
6. Portable Antiquities Scheme. [online] <<http://finds.org.uk/database>> (geraadpleegd op 1 december 2018)